

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКА ОБЛАСНА РАДА
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД СУМСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ
СУМСЬКЕ МІСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН
«ФОНД ПІДТРИМКИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ «АЛГОНІКА»**

СУМСЬКІ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ
Збірник матеріалів
Регіональної науково-практичної конференції

Суми 2019

УДК 908(477.52)

Рекомендовано до друку Вченою радою Комунального закладу
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 11 від 27 листопада 2019 року)

Рецензенти:

Дегтярьов Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор, професор секції історії кафедри конституційного права, теорії та історії держави і права Сумського державного університету

Будянський Дмитро Васильович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка

Єфремова Галина Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Редакційна колегія:

Зосименко О. В., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту, КЗ СОІППО

Кудінов Д. В., доктор історичних наук, доцент, професор кафедри професійної освіти та менеджменту, КЗ СОІППО

Нікітін Ю. О., доктор історичних наук, доцент, ректор, КЗ СОІППО

Оліцький В. О., кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України, Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка

Сумські історико-краєзнавчі студії. Збірник матеріалів Регіональної науково-практичної конференції (Суми, 1 листопада 2019 р.) / Редкол.: О. В. Зосименко, Д. В. Кудінов, Ю. О. Нікітін, В. О. Оліцький. – Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2019. – 144 с.

Збірник містить тези, статті та доповіді учасників Регіональної науково-практичної конференції «Сумські історико-краєзнавчі студії». Розрахований на викладачів вищих та середніх навчальних закладів, науковців, аспірантів, студентів, учнів, краєзнавців, усіх тих, хто цікавиться історією України.

УДК 908(477.52)

© Колектив авторів, 2019

8. Отчет по народному образованию Черниговской губернской земской управы за 1897 год. [склав Б. Гринченко]. Чернигов: Тип. Губернского земства, 1898. 52 с.

9. Отчеты председателя педсовета за 1905 г. ДАСО. Ф. 1004. Оп. 1. Спр. 55. 67 арк.

10. По ходатайству губернских и уездных земств об асигновании средств на начальное обучение в Черниговской губернии. (6 января 1911 г. – 24 декабря 1913 г.) ДАЧО. Ф. 145. Оп. 2. Спр. 518. 206 арк.

11. Протоколы заседаний. ДАСО. Ф. 1004. Оп. 1. Спр. 59. 56 арк.

12. Рожевецкий Н. П. Материалы к истории г. Лебедина (Лебедин в 1860-е годы). Харьков: Харьковский частный музей городской усадьбы, 2007. 54 с.

13. Смоляр Л. О. Минуте заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України другої пол. ХІХ – поч. ХХ ст. Сторінки історії: Монографія. Одеса: Астропринт, 1998. 408 с.

14. Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. Том 3. Царствование Императора Александра II. 1855–1864 гг. СПб.: Тип. Т-ва «Общественная польза», 1865. 1434, 140, 42 стб., [3] с.

15. Тронько Т. В. Жіночі навчальні заклади Сумщини в другій половині ХІХ століття. Матеріали 5-ї Сум. обл. наукової історико-краєзнавчої конференції (ч. 2, Історія). Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. С. 97–100.

16. Циркулярные распоряжения. ДАСО. Ф. 819. Оп. 1. Спр. 3. 28 арк.

17. Циркулярные распоряжения. ДАСО. Ф. 819. Оп. 1. Спр. 16. 165 арк.

Слюсарева Євгенія Олексіївна

студентка 1-го курсу Навчально-наукового Інституту права Сумського державного університету (науковий керівник: к. і. н. В. М. Король)
(м. Суми)

ЗАЛІЗНИЧНІ УЧИЛИЩА СУМЩИНИ ПІД ЧАС ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ (1943-1950 рр.)

Тема ефективності професійної підготовки молодих кадрів ніколи не втрачає актуальності. Адже якість продукції та наданих послуг безпосередньо залежить від рівня кваліфікації спеціаліста у конкретній галузі. При змінах у системі освіти для подальшого її удосконалення обов'язково необхідно враховувати позитивний та негативний досвід попередників.

Протягом ХХ ст. залізниця залишалася стратегічним і практично незамінним видом транспорту для країни. Під час повоєнної відбудови завдання з підготовки робітників для шляхів сполучення виконували залізничні

училища (ЗУ). Саме вони з учорашніх підлітків підготували фактично нове покоління залізничників замість кадрів, втрачених під час Другої світової війни. На регіональному рівні діяльність залізничних училищ залишається порівняно малодослідженою темою, хоча джерельна база питання є доволі змістовною й багатогранною.

Залізничні училища Сумщини за відбудовчого періоду були складовою частиною централізованої системи державних трудових резервів, яка мала воєнізовані риси, а учні-трудорезервники за законом отримували статус мобілізованих [8, с. 372–373]. Усього в Сумській області діяли два залізничних училища: Конотопське ЗУ № 1 та Білопільське ЗУ № 2. Їхнє розміщення саме в Конотопі та Білопільлі пояснювалося наявністю в місцях базування вузлових станцій і підприємств з ремонту рухомого складу залізниці.

«Предтечами» обох навчальних закладів були відомчі школи фабрично-заводського учнівства, що виникли на початку 1920-х років. У жовтні 1940 року вони були перетворені на залізничні училища з дворічним терміном навчання за уніфікованою програмою. Під час німецької окупації ЗУ № 1 було евакуйоване до Новосибірська, а ЗУ № 2 – до м. Барабинськ Новосибірської області. Після звільнення Сумщини залізничні училища були повернуті до місць свого попереднього розташування [1, с. 336].

Спочатку ЗУ № 2 не планували реєвакуювати й збиралися ліквідувати. Важливу роль у збереженні Білопільського залізничного училища відіграв його легендарний директор Яків Степанович Соколов. Саме він знайшов потрібні аргументи на захист існування закладу та особисто переконав вищі інстанції у необхідності його збереження. Пам'ять про нього і досі з вдячністю бережуть у Білопільлі.

Навчальний процес в училищах був спрямований на якомога швидше засвоєння необхідних професійних знань і навичок. Його складовими були теоретична підготовка, військова підготовка та виробниче навчання, на яке відводилося понад 60% усього часу [9, с. 8].

Матеріальна база ЗУ була знищена під час війни. Доводилося самотужки відновлювати приміщення, збирати по крихтах технічне оснащення, виготовляти його силами майстрів та учнів. Для професійної підготовки створювалися спеціалізовані кабінети з окремих дисциплін та спецтехнологій певних спеціальностей. Наприклад, у Білопільському ЗУ № 2 за короткий термін з нуля було відновлено паровозний, токарний, столярний, креслярський кабінети та кабінет автогальм. Усі вказані приміщення оснащувалися зразками інструментів, макетами, кресленнями й навчальними плакатами. Найцінніше обладнання розміщувалося в паровозному спеціалізованому кабінеті: натуральні лобова частина, топка, паророзподільчий механізм і розрізи інжекторів паровоза серії «Э», а також макет паровоза серії «СО» у масштабі 1:10 [7].

Навчання тісно пов'язувалося з виробничою діяльністю із використанням дешевої, а часом і майже безкоштовної праці учнів. Зокрема, лише за 1950 р.

учнями Білопільського ЗУ № 2 понадпланово було відремонтовано 10 вагонів та 3 паровози, за що керівництво Південної залізниці спеціально оголосило колективу подяку [4, арк. 41].

Виховання та організація дозвілля в залізничних училищах, головним чином, слугували для ідеологічної обробки молоді й відповідали запитам тогочасної тоталітарної системи. Крім програмних політзанять передбачалися лекції на ідеологічну тематику, заняття в гуртках, проведення масових урочистих заходів до радянських свят.

Значна увага приділялася розвитку спортивних секцій товариства «Трудові резерви», зокрема, лижних, стрілецьких, легкоатлетичних. Учні організовано готувалися і здавали нормативи ГПО («Готовий до праці й оборони»). Активно діяла художня самодіяльність: хоріві колективи та музичні ансамблі. Випускалися сатиричні стінгазети (так звані «крокодили»). У 1948 р. Білопільське ЗУ № 2 придбало звукову кіноустановку й безкоштовно демонструвало фільми для своїх вихованців [6, с. 4].

Плановий учнівський контингент становив для Конотопського ЗУ 500–700 осіб, а для меншого за розмірами Білопільського – 250–450 осіб [2, арк. 1; 3, арк. 40, 83]. Головним чином, контингент формувався з числа добровольців. Переважно це були хлопці, при чому присутність дівчат постійно зменшувалась. Наприкінці 1940-х років Конотопське ЗУ взагалі припинило приймати дівчат. У Білопільлі їх продовжували набирати лише в групу слюсарів-інструментальників [3, арк. 40].

Вік вступників у середньому становив 16 років, хоча офіційно дозволялося зараховувати до таких закладів починаючи з 14-ти. Усі мобілізовані повинні були мати, щонайменше, початкову освіту (4 класи школи) [5, с. 214–215].

Учні залізничних училищ забезпечувалися повним державним утриманням, тобто безкоштовними харчуванням, обмундируванням, гуртожитком. Вихованці мали носити виключно форму встановленого зразку. Літній однострій складався з штанів і гімнастерки, підперезаної лакованим брезентовим ременем. Головний убір – суконний кашкет з технічним знаком. Для дівчат спеціально був розроблений жіночий варіант форми. Трудрезервницям належало носити довгу темну сукню, підперезану ременем. Замість кашкета в учениць був берет з кокардою-«молоточками», як у хлопців [10, с. 178–183].

Умови проживання в гуртожитках відповідали нормам казарменого режиму. Їхній побут був по-армійському регламентований. За виконанням режиму дня суворо слідкували коменданти, вихователі й майстри груп [10, с. 28–29].

Залізничні училища Сумщини на відміну від інших навчальних закладів трудових резервів відрізнялися кращою матеріально-технічною базою, досконалішою організацією навчально-виробничого процесу, комфортнішими побутовими умовами для учнів. Особливо ця відмінність була разючою у

порівнянні зі школами ФЗН Донбасу. Залізничні училища Сумщини, готуючи молоде поповнення, завжди залишалися доволі престижними установами професійної освіти повоєнної доби.

Список використаних джерел та літератури

1. Близнюк А. М., Степаненко О. П. Сумська область / А. М. Близнюк, О. П. Степаненко // Профтехосвіта ХХ ст.: енцикл. вид. / за ред. Н. Г. Ничкало. Київ: АртЕк, 2004. С. 331–344.
2. Державний архів Сумської області (далі – ДАСО). Ф. Р-3369. Оп. 1. Спр. 9. 64 арк.
3. ДАСО. Ф. Р-3369. Оп. 1. Спр. 27. 88 арк.
4. ДАСО. Ф. Р-3369. Оп. 1. Спр. 47. 54 арк.
5. Король В. М. Мобілізація молоді Сумщини до навчальних закладів системи трудових резервів у відбудовчий період (1943–1950 рр.) / В. М. Король // Сумський історико-архівний журнал. 2011. № XIV–XV. С. 213–219.
6. Медвідь Г. Кіноустановка у залізничному училищі / Г. Медвідь // Більшовицька зброя. 1948 р. № 47. С. 4.
7. Рукописні спогади Сальникова А. С. з експозиції музею ДНЗ «Білопільське ВПУ».
8. Сборник законов СССР и Указов Президиума Верховного Совета СССР (1938 – июль 1956 гг.). М.: Гос. изд. юрид. лит., 1956. 500 с.
9. Содержание обучения в училищах и школах ФЗО // Производственное обучение. 1947. № 12. С. 8–10.
10. Трудовые резервы СССР : сб. офиц. материалов / сост. М. С. Розофаров. М.: Гос. изд. юрид. лит., 1950. 376 с.